

TRAVMATİZMLƏ BAĞLI GÖZ PATOLOGİYALARININ SƏBƏB OLDUĞU ƏLİLLİK RİSKİ VƏ ONUN TİBBİ-SOSIAL YÜKÜ.

Akademik Zərifə Əliyeva adına Milli Oftalmologiya Mərkəzi, Bakı ş., Azərbaycan

Açar sözlər: tibbi-sosial yük, əlillik, gözün patologiyası

İnkişaf etmiş ölkələrdə əhalinin ölüm və əlillik səbəbləri arasında əsas yerlərdən birini travmatizm tutur [2,6,7,8]. Travmatizmin tibbi-sosial yükü epidemik xəstəliklərin profilaktikasında mühüm nailiyyətə malik inkişaf etmiş ölkələrdə daha aydın nəzərə çarpır. Travmatizmin tibbi-sosial yükünü ağırlaşdıran şərtlərdən biri onun əhalinin əmək qabiliyyətli təbəqələri arasında daha çox rast gəlməsidir. Travmatizmin tibbi-sosial yükü baş beyinin və həmçinin görmə orqanının zədələnmələri ilə bağlı daha ağırdır. Ədəbiyyatda postsovet məkanı ölkələrində görmə orqanının travmatik zədələri ilə bağlı əlillik səviyyəsinin yüksəkliyi barədə məlumatlar çoxdur [1, 3, 4, 5]. Amma əlillik riskinin yaş dinamikası və tibbi-sosial ağırlığının kəmiyyət səciyyələri praktik öyrənilməmişdir.

Tədqiqatımızın məqsədi travmatizmlə bağlı əlillik riskinin yaş dinamikasının və tibbi-sosial ağırlığının kəmiyyətə səciyyələrini müəyyənləşdirmək olmuşdur.

Material və metodlar.

Tədqiqatda ilkin müşahidə vahidi kimi əlilliyin səbəbi gözün travmatik zədələnməsi hesab edilən, pasiyentin həyatında ilk dəfə qeydə alınmış əlillik hadisəsi götürülmüşdür. Müşahidə obyektini 2001-2008-ci illərdə yerli və mərkəzi tibbi-sosial ekspert komissiyalarında ilkin şəhadətləndirmə materiallarını ucdantutma metodu ilə əhatə etməklə formalaşdırılmışdır. Toplumun ümumi həcmi 1760 müşahidə vahidindən ibarət olmuşdur. Pasiyentlər yaş və cins nəzərə alınmaqla qruplaşdırılmış, əlillərin yaş tərkibi əhalinin yaş tərkibi ilə müqayisə edilərək (nisbi ekstensivlik meyarı) əlillik riski kəmiyyətə ifadə olunmuşdur. Ayrı-ayrı yaşlarda Azərbaycan üzrə əhalinin ömrünün gözlənilən orta müddətinə əsasən əlillərin əlillik ömrü tibbi-sosial ağırlıq səciyyəsi kimi hesablanmışdır. Hesablamalarda Murray C. [9] tərəfindən tövsiyə edilmiş metodoloji yanaşma tətbiq edilmişdir, orta və nisbi kəmiyyətlərin təhlili metodları istifadə olunmuşdur [10].

Alınmış nəticələr və onların müzakirəsi.

Əsas səbəbi travmatizm olan göz patologiyaları ilə bağlı ilk dəfə əlilliyi etiraf edilmiş pasiyentlərin yaşı orta hesabla $38,24 \pm 1,46$ il təşkil etmiş, minimal və maksimal yaş, müvafiq olaraq 19 və 88 il, yaşın modası və medianası 42,5 və 32,5 il olmuşdur. Pasiyentlərin az qismi (2,5% 16-17 yaşda, 16% 16-28 yaşda) gənc yaşlarda, böyük əksəriyyəti isə (68% 28-49 yaşlarda) orta yaşlarda ilk dəfə əlil hesab edilmişdir. 60 yaşdan sonra ilk dəfə əlil hesab olunanların ümumi toplum arasında payı da çox azdır (<2,5%). Beləliklə, əsas səbəbi travmatizm olan göz patologiyaları ilə bağlı ilkin əlilliyin yarandığı yaş əsasən əmək qabiliyyətinin intensiv olduğu dövrə təsadüf edir. Qeyd olunan kateqoriyalı pasiyentlərdə aşkar olunan göz xəstəliklərinə aiddir: katarakta (41,9%), buynuz qişasının bulanması (23,3%), göz almasının subatrofiyası (16,3%), afakiya (16,3%), görmə sinirinin atrofiyası (11,6%), torlu qişanın və şüşəvari cismin patologiyaları (müvafiq olaraq 11,6 və 9,3%), büllurun yarımçıxığı (6,9%), astiqmatizm (4,7%), qüzehli qişanın parezi (4,7%), midriaz (4,7%), makulodistrofiya (4,7%), ikincili qlaukoma (4,7%), xorioretinal distrofiya (2,3%), anoftalm (2,3%) və s. Orta hesabla bir əlildə 1,63 ağır formalı müxtəlif göz patologiyaları qeydə alınmışdır. Pasiyentlərin böyük əksəriyyəti III qrup ($66,7 \pm 1,12\%$), az qismi isə I və II qrup (müvafiq olaraq $6,7 \pm 0,60\%$ və $26,6 \pm 1,05\%$) əlil hesab edilmişdir.

Əlilliyin ilkin səbəbi travma ilə bağlı göz patologiyaları olan pasiyentlərin yaşa görə bölgüsü I-ci cədvəldə verilmişdir. Diqqəti cəlb edən odur ki, əlillərin böyük qismi kişilərdir ($90,5 \pm 0,70\%$). Əlillər arasında kişi və qadınların xüsusi çəkisi kəskin fərqlənsə də qadın və kişi əlillərin yaşa görə bölgüsü bir-birindən statistik dürtüst fərqlənməmişdir.

Travmatik mənşəli göz patologiyaları ilə bağlı ilk dəfə əlil hesab edilmiş pasiyentlərin yaş tərkibi əhalinin yaş tərkibindən fərqlənir (cədvəl 1). Bu fərqin ölçüləri bəzi yaş intervalllarında daha böyükdür və onun əsas səbəbi müvafiq yaşlarda əlilləşmə riskinin müxtəlifliyidir. Riskin kəmiyyətlərinin müqayisəsi göstərir ki, aşağı səviyyəli risk (<0,65) nisbətən gənc (15-24) və yaşlı (55 və yuxarı yaşlar) şəxslər qrupunda qeydə alınmışdır. Bu həmin yaşlarda travmatizmin ehtimalının azlığı və əmək münasibətlərinin fərqli səciyyələri ilə bağlı ola bilər. Amma 30-34 yaşlarda nisbi riskin aşağı səviyyəsi (0,42) bu amillərlə izah oluna bilməz. Əlillik riskinin ən yüksək səviyyəsi 40-44 yaşlarda alınmışdır (3,71). Bu yaşda əlillik riskinin yüksəkliyi əvvəlki yaşlarda alınmış zədələr nəticəsində göz patologiyalarının ağırlaşması ilə izah oluna bilər.

Cədvəl 1.

Əlilliyin ilkin əsas səbəbi travma ilə bağlı göz patologiyaları olan pasiyentlərin yaşa görə bölgüsü

Yaş, illər	Əlillərin sayı	O cümlədən		Cəmə görə,%			Əhalinin yaş bölgüsü, %	Əlillik riski
		kişi	qadın	hər iki cins	kişi	qadın		
15-24	293	260	33	16,7	16,3	19,8	25,7	0,65
25-29	261	250	11	14,8	15,7	6,6	12,9	1,15
30-34	98	95	3	5,6	6,0	1,8	13,2	0,42
35-39	261	252	9	14,8	15,8	5,4	11,8	1,25
40-44	522	457	65	29,7	28,7	38,9	8,0	3,71
45-49	98	90	8	5,6	5,7	4,8	5,5	1,02
50-54	65	58	7	3,7	3,6	4,2	3,3	1,12
55-59	65	50	15	3,7	3,1	9,0	6,1	0,61
60 və yuxarı	97	81	16	5,4	5,1	9,5	13,5	0,40
Cəmi	1760	1593	167	100,0	100,0	100,0	100,0	—

Cədvəl 2.

Əlilliyin ilkin əsas səbəbi travma ilə bağlı göz patologiyaları olan pasiyentlərin əlillik ömrünün orta müddəti

Yaş, illər	Əlillərin sayı	O cümlədən		Əlillik ömrünün gözlənilən müddəti		Bütün əlillərin əlillik ömrünün gözlənilən müddəti	
		kişi	qadın	kişi	qadın	kişi	qadın
15-24	293	260	33	47,7	53,8	12402,0	1775,4
25-29	261	250	11	42,7	48,8	10675,0	536,8
30-34	98	95	3	37,7	43,8	3581,5	131,4
35-39	261	252	9	32,7	38,8	8240,4	349,2
40-44	522	457	65	27,7	33,8	12658,9	2197,0
45-49	98	90	8	22,7	28,8	2043,0	230,4
50-54	65	58	7	17,7	23,8	1026,6	166,6
55-59	65	50	15	12,7	18,8	635,0	282,0
60 və yuxarı	97	81	16	7,7	13,8	623,7	220,8
Cəmi	1760	1593	167	—	—	51886,1	5889,6
Bir nəfərə düşən əlillik ömrü						32,57	35,26

Əlillik riskinin yaşdan asılılığı pasiyentlərin əlillik ömrünün müddətini müəyyənləşdirən əsas şərtlərdən biridir. Bu aspektdə aldığımız nəticələr 2-ci cədvəldə verilmişdir. Əlillik ömrünün müddəti əlilliyin qeydə alındığı yaşdan və əlillərin sayından asılıdır. İlk dəfə əlilliyi qeydə alınmış pasiyentlərin sayı ən çox 40-44 (522 nəfər), 15-24 (295 nəfər), 25-29 (261 nəfər) və 35-39 (261 nəfər) yaşlarda müşahidə olunmuşdur. Əlillik ömrünün gözlənilən müddəti ilkin əlilliyin etiraf olunduğu yaşla tərs mütənəsidir. Nəticədə əlillik ömrünün ümumi müddəti ən çox 40-44 (14855,9 il qadın və kişi əlillər üçün bütövlükdə) və 15-24 (14177,4 il), 25-29 (11211,8 il) və 35-39 (8589,6 il) yaşlarda qeydə alınmışdır.

Travmatizmlə bağlı görmə funksiyasının ağır dərəcəli pozulması pasiyentin orta hesabla 32,57 (kişilər) və 35,26 (qadınlar) il müddətində əlil olmasına səbəb olur.

Beləliklə, travmatizmlə bağlı göz patologiyalarına görə etiraf olunmuş əlillik hadisələrinin təhlili aşağıdakı nəticələri əsaslandırmağa imkan verir:

- Pasiyentin əlilliklə assosiasiya olunan ömrünün orta müddəti (32,57 il bir kişi, 35,26 il bir qadın üçün) uzundur və onun doğulanda gözlənilən ömrünün (müvafiq olaraq 69,4 və 75,0 il) yarısına xeyli yaxındır;
- Əlillik ömrünün uzun müddətli olması əlilliyin nisbətən gənc (orta yaş 38,24±1,46 il, göstəricinin modası 42,5 və medianası 32,5 il) yaşlarda formalaşması ilə bağlıdır və əlilliyin tibbi-sosial yükünün ağırlığını əks etdirir;

- İlk səbəbi travma olan göz patologiyaları ilə bağlı əlillik üçün polipatiya (bir pasiyentdə bir neçə patologiya) səciyyəvidir və əsasən katarakta (41,9%), buynuz qişanın bulanması (23,3%), göz almasının subatrofiyası (16,3%), afakiya (16,3%), görmə sinirinin atrofiyası (11,6%), torlu qişanın patologiyaları (11,6%) və digər xəstəliklərlə assosiasiya olunur;
- Travmatizmin əsas səbəb olduğu göz patologiyaları ilə bağlı əlillik əsasən kişilərdə (bütün əlillərin 90,5±0,7%) qeydə alınır və əksər hallarda III qrup (66,7±1,12%) əlilliklə nəticələnir;
- Əsas səbəbi travma olan göz patologiyaları ilə bağlı ilkin əlillik riski 40-44 yaş intervalında ən yüksək (3,71), 60 və yuxarı yaşlarda ən aşağı (0,40) səviyyədədir;
- Əlilliyin tibbi-sosial yükünün ağırlığı onun hansı yaşda təsdiq olunmasından, ömrün gözlənilən müddətindən asılıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Məmmədova Z.Ə., Qəhrəmanov F.S., Şamilova F.Q., Namazova H.K. Görmə orqanının travmatik xəstəliklərinin strukturunda gözün yanıq xəstəliyinin yeri və onun tibbi-sosial əhəmiyyəti // *Azərbaycan Tibb Jurnalı*, 2008, №2, s.143-145
2. Андреева О.С. Актуальные проблемы инвалидности и пути медико-социальной реабилитации инвалидов в Москве. М.: ЦИЭТИН, 1997, 250 с.
3. Ахмедов А.А., Керимов К.Т. Медико-социальные аспекты глазного травматизма и пути реабилитации лиц с повреждением органа зрения в Азербайджанской Республики // *Azərbaycan Tibb Jurnalı*, 1998, №2, s.99-101.
4. Ахундова М.И. Потребности инвалидов с боевыми травмами глаз в различных видах медико-социальной реабилитации // *Здоровье*, №6, Баку, 2001, с. 26-28.
5. Гундарова Р.А., Степанов А.В. Некоторые приоритетные направления в проблеме глазного травматизма // *Вестник офтальмологии*, 1999, №2, с.3-5.
6. Захаров В.И. Структурно-функциональные основы медико-социальной реабилитации раненных и больных // *Проблемы реабилитации*, 1999, №1, с.7-10.
7. Южаков А.М., Хватова А.В., Травкин А.Г. Состояние офтальмологической помощи в Российской Федерации / Тезисы докладов 7-го съезда офтальмологов России. 2000, ч.2, с.229-232.
8. Klopfer J., Tielsch J., Vitale S. et al. Ocular trauma in the United State // *Arch. Ophthalmol.*, 1992, №6, p.838-842.
9. Murtagh C. Количественная оценка «груза болезней»: концептуальная основа метода расчёта скорректированных на инвалидность лет жизни // *Бюллетень ВОЗ*, 1994, №3, с.72-87.
10. Стентон Г. Медико-биологическая статистика. М.: Практика, 1999, 459 с.

Рустамова Н.М

МЕДИКО-СОЦИАЛЬНЫЙ ГРУЗ И РИСК ИНВАЛИДНОСТИ В СВЯЗИ С ПАТОЛОГИЯМИ ГЛАЗ ОБУСЛОВЛЕННЫЕ ТРАВМАТИЗМОМ

Национальный Центр Офтальмологии имени академика Зарифы Алиевой, г.Баку, Азербайджан

Ключевые слова: медико-социальный груз, инвалидность, патология глаз

РЕЗЮМЕ

В работе изучена характеристика лиц, впервые признанных инвалидами в связи с патологиями глаз, обусловленных травмами. Установлено, что средний возраст инвалидов на момент первичного освидетельствования составлял 38,24±1,46 лет. Для этой категории инвалидов характерна полипатия – множественные поражения глаз, среди которых преобладает катаракта (41,9%), помутнение роговицы (23,3%), субатрофия глазного яблока (16,3), афакия (16,3), атрофия зрительного нерва (11,6) и прочие. Средняя продолжительность предстоящей жизни инвалидов составляла 32,57 лет у мужчин, 35,26 лет у женщин. В составе инвалидов преобладали мужчины (90,5%) и лица III группой инвалидности (66,7%). Установлено, что груз инвалидности зависит от возраста её возникновения и от количества инвалидов.

MEDICAL-SOCIAL PRIMARY DISABILITY BURDEN AND RISK OF DISABILITY DUE TO EYE PATHOLOGIES DUE TO INJURY

National Ophthalmology Centre named after acad. Zarifa Aliyeva, Baku, Azerbaijan

Key words: medical and social burden, disability, eye pathologies

SUMMARY

The work studied the characteristic of the people first recognized the disabled due to eye pathologies due de traumas. It has been detected that the average age of the disabled while primary examination was $38,24 \pm 1,46$ years old. Polypathia is characterized for this category of the disabled-multiple lesions in the eyes among which cataract prevails (41,9%), aglia (23,3%), sub atrophy of eyeball (16,3%), optic atrophy (11,6%) etc. The average life expectancy of the disabled was 32,57 years old for men and 35,26 years for women. Men prevailed among the disabled (90,5%) and people of the III group of disability (66,7%). It was been detected that the disability burden depends on the age of its appearance and on the number of the disabled.

Korrespondensiya üçün:

Rüstəmovə Nazilə Məmməd qızı, tibb elmləri namizədi, akademik Zərifə Əliyeva adına Milli Oftalmologiya Mərkəzinin elmi katibi

Tel.: (99412) 569-09-07, (99412) 569-09-47

Ünvan: AZ1000, Bakı şəh., Cavadxan küç., məhəllə 32/15.

Email: administrator@eye.az : www.eye.az